

KS. TADEUSZ FITYCH
Wrocław, WSH

BŁ. KS. GERHARD HIRSCHFELDER (1907–1942) — NIEZŁOMNY DUSZPASTERZ MŁODZIEŻY I BŁOGOSŁAWIONY ZIEMI KŁODZKIEJ

Świętość to dążenie do „wysokiej miary”
zwyczajnego życia chrześcijańskiego

Jan Paweł II, *Novo millennio ineunte*, nr 31

Świętość Boga i świętość Kościoła objawiają się w oblubieńczym dialogu zbawienia i świętości codziennego życia jego członków. Jan Paweł II w sposób szczególny dał temu wyraz chociażby w książce *Przekroczyć próg nadziei*, formułując m.in. takie oto retoryczne pytanie: „Ale w czym tkwi prawdziwa siła Kościoła? Oczywiście siłą Kościoła na Wschodzie i Zachodzie poprzez wszystkie epoki są i pozostaną zawsze święci”. Co więcej, Wielki Papież z „dalekiego kraju” wielokrotnie zaznaczał ponadczasowość i fundamentalny wymiar powołania wszystkich chrześcijan mówiąc: „Święci nie przemijają, święci żyją świętymi i pragną świętości”¹.

Przytoczone słowa Jana Pawła II potwierdzają głęboki sens odkrywania wielkiego daru, jakim był nadal praktycznie nie znany tak na Śląsku, jak i w Niemczech, charyzmatyczny duszpasterz ziemi kłodzkiej i drugi męczennik „Krainy Pana Boga i Maryi”. Warto i należy poznawać dogłębnie przede wszystkim wysoką miarę jego codziennego i zwyczajnego życia, konkretną miłość pasterską oraz odwagę świętości.

Mając na uwadze duszpastersko-katechetyczne priorytety związane z tegorocznymi obchodami 70 rocznicy śmierci ks. Gerharda HirsCHFeldera (nb. aktywnego uczestnika ruchu eklezjalno-liturgicznego *Quickborn*)², obok opublikowanych, a także dostępnych na forach internetowych fragmentarycznych danych biograficznych

¹ Zob. też kazanie 82 św. Leona Wielkiego, w: *Liturgia godzin*, t. IV, Poznań 1988, s. 1365–1366.

² W dniu 3 czerwca 2012 r. kard. Dominik Duka, Prymas Czech, przewodniczył uroczystej Mszy św. polowej w Kudowie-Zdroju – Czermej celebrowanej z okazji 70 rocznicy śmierci bł. Gerharda HirsCHFeldera. Uczestniczyli w niej pielgrzymi z diecezji świdnickiej, Czesi oraz Niemcy. Obecny był abp Erwin Josef Ender — emerytowany nuncjusz apostolski w Czechach oraz Niemczech, bp Ignacy Dec — biskup świdnicki oraz ks. prałat Franz Jung — Wielki Dziekan (niem. *Grossdechant*) dawnych mieszkańców ziemi kłodzkiej.

bł. ks. Gerharda³, poniżej prezentujemy kolejno: syntezę najnowszego biogramu błogosławionego⁴; najnowszy zestaw publikacji na temat ks. Gerharda Hirschfeldera (w układzie chronologicznym) oraz zestaw literatury pomocniczej. Ufamy, że chociażby po części ułatwią one i pomogą kapłanom, katechetom, studentom i badaczom w opracowywaniu zarówno kolejnych esejów, katechez i prezentacji multimedialnych, jak też nowoczesnych prac uniwersyteckich i monografii.

Do wysiłku odkrywania bł. ks. Gerharda Hirschfeldera niechaj zmotywują i zmobilizują nas również słowa Emmanuela Mouniera: *Amo ergo sum* (kocham, więc jestem)⁵. Tę prawdę na różny sposób podkreślał Jan Paweł II — twórca nowego humanizmu, głosząc, iż człowiek jest powołany do bycia w relacji i tylko w taki sposób się realizuje. Relacyjność obejmuje cały świat człowieka: rodzinę, środowisko życiowe, ojczyznę, kulturę, historię. Relacyjność stanowi naturalne piękno i bogactwo każdej ludzkiej wspólnoty oraz zarazem odsłania jej trynitarny korzeń. W tego typu osobowych relacjach człowiek – świat, możemy odczytywać szczególnie i niepowtarzalny wkład każdej osoby. Wkład mężczyzny, skierowany na budowanie i konsekrowanie świata, oraz wkład typowy dla kobiety, skierowany głównie na proces humanizacji tegoż świata i budowanie cywilizacji miłości i to w godzinie jej niebezpiecznych zmagania z cywilizacją śmierci.

1. Dzieciństwo i lata szkolne

W dawnym kłodzkim urzędzie miejskim istniała notatka akuszerki Anny Neumann, potwierdzająca fakt, że urodził się on 17 lutego 1907 r. o godzinie 16.00, w mieszkaniu Marii Hirschfelder (13 XII 1881 – 16 II 1639).

Będąc prostą i pobożną panną, mieszkała ona w starej dzielnicy Kłodzka, przed dawną Bramą Zieloną, przy ul. Szalejowskiej 10 (*Schwedeldorferstrasse*), obecnie Armii Krajowej 6. Było to jej pierwsze i jedyne dziecko. Matka była córką litografa Augusta Hirschfeldera (ur. w 1841 r. w Głogowie) i Agnes z d. Schwantag (ur. w Krzelowie k. Wołowa, zm. 17 II 1939 r. w Kłodzku). Pomimo iż ukończyła 25 lat, to nadal była bez zawodu, a dopiero nieco później została dyplomowaną krawcową, szyjącą ubrania dla kobiet i mężczyzn. Biologicznym ojcem Gerharda był Os-

³ Zob. H. GOEKE, *Implikacje społeczne błogosławionego księdza Gerharda Hirschfeldera*, „Ziemia Kłodzka” (2011), nr 207, s. 27–31; J. MICHALIK, *Raport o stanie wiary w Polsce*, Radom 2011, s. 7–42, 67–96.

⁴ Od szeregu miesięcy jako synteza moich publikacji jest ona prezentowana w wersji elektronicznej — zob. T. FITYCH, *Hirschfelder Gerhard, Franciszkus i Johanes (ur. 17 lutego 1907, Kłodzko zm. 1 sierpnia 1942, KL Dachau (Bawaria))*, w: *Internetowy Słownik Biograficzny Ziemi Jeleniogórskiej* [wersja elektroniczna, JClIER „Książnica Karkonoska” Jelenia Góra <http://jbc.jelenia-gora.pl/dlibra/docmetadata?id=3686>).

⁵ Zob. E. MOUNIER, *Le personalisme*, w: TENŻE, *Oeuvres*, Paris 1961, s. 455.

wald Wolff (18 VIII 1871 – 17 III 1963 r.), żydowskiego pochodzenia właściciel dużej fabryki i zarazem powszechnie znany w Kłodzku handlarz artykułami spożywczymi oraz tkaninami. Jeszcze w tym samym roku, w dniu 22 października (1907), poślubił on Olgę Einspenner (24 IV 1883 – 3 VI 1965 r.), z którą miał dwie córki i trzech synów. W 1910 r. Kłodzko zamieszkiwało ponad 17 tysięcy osób, w tym 13,6 tysięcy katolików.

19 lutego 1907 r. niemowlę zostało ochrzczone w kościele parafialnym pw. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny w Kłodzku przez starszego wikariusza ks. Augustina Bergmanna. Nadano mu aż trzy imiona: Gerhard, Franziskus i Johannes. Przy udzielaniu sakramentu chrztu uczestniczył jedynie ojciec chrzestny — Franziskus Hirschfelder, mistrz szklarski (najprawdopodobniej był to rodzony brat Marii), a brak zwyczajowych świadków chrztu zastąpił dzwonnik miejscowego kościoła. W tym samym gotyckim kościele otrzymał w 1918 r. sakrament bierzmowania (wówczas przyjął imię Benedikt).

Jako chłopiec, Gerhard mieszkał początkowo w pobliżu kłodzkiego ratusza (obecnie przy ul. Armii Krajowej 10, a po 1912 r. w hotelu *Weisses Lammm* przy Zielonej 6 — obecnie ul. Wojska Polskiego) i przez cały czas chciał być księdzem, dlatego najchętniej bawił się wraz młodszą od siebie sąsiadką — Lenchen Weiß (ur. 16 VIII 1908 r.; później została ona siostrą zakonną Zgromadzenia Sióstr Elżbietanek — M. Adelheidis) w ubieranie szat liturgicznych i celebrowanie mszy. Już wówczas wygłaszał płomienne kazania. W okresie dzieciństwa często powierzano mu różne role w misteriach religijnych i dziecięcych przedstawieniach teatralnych (m.in. w Bractwie Anioła Stróża i teatrze *Ohnsorg*). W okresie dzieciństwa bliski mu krąg rówieśników tworzyli m.in.: Clädler Mädler, Lotte Dietrich i Lenchen Weiß.

W okresie I wojny światowej uczęszczał już do szkoły podstawowej. Naukę rozpoczął najprawdopodobniej w wieku sześciu lat. Po ukończeniu szkoły ludowej (1913–1916; niem. *Volksschule Franz-Ludwig Schule*; obecnie Łukasieńskiego, dawniej Ząbkowickiej; prawdopodobnie ze względu na zdrowie miał kilkunastomiesięczną przerwę albo też powtarzał klasę) został uczniem Królewskiego Katolickiego Gimnazjum w Kłodzku przy ul. Zielonej (od 1920 r. Państwowe Katolickie Gimnazjum — *Staatliches Katholisches Gymnasium zu Glatz*; aktualnie LO im. B. Chrobrego). Przez osiem lat pobierał tu naukę i formację, chociaż *de facto* ówczesne gimnazjum kończono dopiero po upływie dziewięciu lat. W dniu 3 marca 1927 r. złożył egzamin maturalny (świadectwo, poprzez zawarte na nim noty, dokumentuje jego uzdolnienia muzyczne i graficzne, ale zawiera także jedną ocenę niedostateczną — z języka greckiego).

W okresie gimnazjalnym oraz kleryckim (1920–1931) był on nie tylko członkiem, ale także moderatorem jednej z grup katolickiego ruchu eklezjalno-liturgicz-

nego *Quickborn* (ruch powstał w 1909 r. w Nysie, a od 1920 r. była to już znacząca Federacja Niemieckiej Młodzieży Katolickiej; nb. ruch ten był wzorem dla tzw. „oaz” ks. F. Blachnickiego). Wartości i postawy chrześcijańskie pielęgnowane w *Quickborn* w znaczący sposób uformowały i zintegrowały osobowość Gerharda. To w tym kręgu formacji i przyjaźni znalazł on podwaliny pod swoją przyszłą pracę duszpasterską, zwłaszcza z młodzieżą.

2. Studia teologiczne i święcenia kapłańskie

Pomimo iż fakt bycia nieślubnym dzieckiem stanowił przeszkodę kanoniczną na drodze do kapłaństwa (KPK z 1917 r. k. 984,1), to jednak w okresie 4 kwietnia 1927 r. do 2 maja 1931 r. zamieszkał w konwiktach studentów teologii i ukończył studia filozofii oraz teologii na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Wrocławskiego (od 1811 r. *Schlesische Friedrich-Wilhelm Universität*; środowisko uniwersyteckie tworzyło grono wybitnych profesorów, m.in. aż jedenastu noblistów). W tym czasie z ziemi kłodzkiej wywodziło się trzech alumnów (w tym Ernst Heinze), którym było udzielane wsparcie finansowe (m.in. przez tzw. *Priesterhilfwerk*). Po przyjęciu we Wrocławiu czterech święceń niższych, w miesięcznych interwałach czasowych, otrzymał on trzy święcenia wyższe: subdiakonatu (22 XI 1931 r.), a w pięć tygodni później także diakonatu (29 XII 1931 r.). W dniu 31 stycznia 1932 r. w katedrze wrocławskiej został wyświęcony na kapłana przez metropolitę wrocławskiego, kard. Adolfa Bertrama (1914–1945), ale dla ziemi kłodzkiej — Hrabstwa Kłodzkiego (tzn. pruskiej części archidiecezji praskiej; w 1933 r. liczyło ono 124 507 mieszkańców, w tym 107 228 katolików, 13 501 protestantów i 194 Żydów).

Jego nieślubne pochodzenie spowodowało także i to, że tzw. mszę prymicyjną celebrował 1 lutego 1932 r. w bardzo skromny (wręcz kameralny) sposób, tzn. w niewielkim gronie najbliższych osób w kaplicy Sióstr Służebnic Najświętszego Serca Pana Jezusa w Długopolu-Zdroju (obok Bystrzycy Kłodzkiej miejscowość liczyła ok. 500 mieszkańców; nb. sióstr sercanek już tu nie ma, a w byłym klasztorze funkcjonuje szpital sanatoryjny „Mieszko”, kaplica jednak pozostała). Na obrazku prymicyjnym umieścił wymowne motto: „Chrystus nasz Baranek Paschalny został zabity. Alleluja!”

3. Duchowość i posługa kapłańska

Będąc członkiem wspólnoty księży należących do międzynarodowego katolickiego Ruchu Szensztackiego (założony w 1914 r. przez o. Józefa Kentenicha), korzystał z jego duchowości, która ma charakter maryjny, pedagogiczny i apostołski.

Ponadto był on w latach 1932–1939 w Czerknej, a w okresie 1939–1941 w Bys-trzycy Kłodzkiej prezesem sekcji międzynarodowego stowarzyszenia robotników, nazywanym „Rodziną Kolpinga” (w trosce o godne życie czeladników i robotni-ków założył je w 1841 r. ks. Adolph Kolping [1813–1865]). Nie możemy też wy-kłuczyć, że pozostawał w kontakcie albo szukał religijno-pastoralnych wzorców i inspiracji w duchowości redemptorystów posługujących ofiarnie w sanktuarium maryjnym w Bardzie Śl. od 1900 r. (nb. w jego aktach zachował się pośmiertny ob-rzek wybitnego czermnieńskiego redemptorysty, Franza Xawerego Franza (11 XII 1864 Czerkna 13 III 1926 Wrocław). Świadczyć o tym może także rzadko spotyka-na forma jego podpisu ze stycznia 1937 r.: *Kaplan Gerhard Majella Hirschfelder*.

Dziesięcioletni okres kapłańskiego życia i działalność ks. Gerharda Hirschfel-dera można podzielić na trzy etapy. Pierwszy etap kapłańskiej posługi stanowi sied-mioletnia praca w charakterze wikarego w parafii w Czerknej. Drugim etapem określamy trzyletni okres pracy, również w charakterze wikarego, w parafii w Bys-trzycy Kłodzkiej i pełnienie obowiązków duszpasterza młodzieży hrabstwa kłodz-kiego (od VII 1939 r.). Trzeci, zaledwie kilkumiesięczny, etap jego życia stanowi ko-lejno: aresztowanie i pobyt w więzieniu kłodzkim oraz wiedeńskim (1 VIII – 24 XII 1941 r.), a wreszcie w obozie koncentracyjnym w KL Dachau (27 XII 1941 r. – VIII 1942 r.).

Przez pierwsze siedem lat (1 IV 1932 – II 1939) ks. Gerhard posługiwał u boku proboszcza Augustina Hauffena (3 VI 1885 – 11 IX 1939) jako 29 w historii wika-riusz w dzisiejszej Kudowie Zdroju – Czerknej i zajmował się duszpasterstwem dzieci oraz młodzieży (nb. w 1933 r. jeśli w pobliskim kurorcie w Kudowie żyło 1855 osób, to jedynie Czerkną zamieszkiwało 2041 osób, a cała parafia liczyła sześć wiosek zamieszkałych przez ponad 4400 wiernych). Na terenie parafii działało wiele stowarzyszeń o charakterze sportowym (*Sportclub Preußen 23* z sekcją pił-karską i gimnastyczną; klub narciarski *Rauhreif* oraz *Militär-Verein*), jak i społeczno-kulturalnym (ochotnicza straż pożarna, grupa teatralna, *Kolpingfamilie* i *Jungkol-ping*). Bezpośrednio przy kościele parafialnym działały: chór kościelny, Kongregacja Maryjna, Związek Katolickich Kobiet i stowarzyszenie młodzieży (zostało ono zdelegalizowane z chwilą powstania *Hitlerjugend*).

Neoprezbiter Gerhard Hirschfelder prezentując w tym środowisku pogodne i radosne usposobienie, ewangeliczne i utalentowane kaznodziejstwo, świetlane świadectwo życia według Ewangelii i bezkompromisową postawę moralną, cieszył się ogromną popularnością nie tylko wśród młodzieży. Jest oczywistym, iż stał się on niewygodnym dla forujących kult wodza narodu i zarazem propagujących ateizm liderów NSDAP. Pomimo iż ze Słonego, będącej częścią parafii św. Bartłomieja w Czerknej, wywodził się czołowy polityk NSDAP, Paul Skoda (29 VI 1901 – po 20 IV 1945; szewc z zawodu), to jednak pierwszoplanowym przeciwnikiem ideologicznym i głównym sprawcą prześladowania ks. Gerharda przez Gestapo stał się

miejscowy przewodniczący NSDAP Arno Rogard (pierwotne nazwisko: Rogowski, urodzony 2 VI 1895 r. w Dusznikach-Zdroju). Był to niewierzący nauczyciel, czynny zarówno w Czermnej, jak też w ewangelickiej szkole w Kudowie-Zdroju. Mieszkał, podobnie jak jego brat, Arwed Rogowski (17 VI 1904 Czerмна 1955 Detmold), pod dawnym numerem 5 (wcześniej — *Haus „Lydka”*, a za jego czasów — *Haus „Rogard”*), po lewej stronie głównej drogi prowadzącej z Kudowy-Zdroju do Czermnej. Obecnie dom ten nie istnieje, ale przed wojną był to piąty z kolei budynek licząc od willi *Diana* — klasztoru Sióstr Służebniczek NMP (u których to ks. Gerhard organizował dla kudowskiej młodzieży wieczorne lekcje religii).

Ks. Gerhard Hirschfelder w ewangelicznym duchu i według metod pedagogicznych ruch *Quickborn* wychowywał młodzież, a jego nauki, jak też misteria religijne oraz spektakle teatralne cieszyły się dużym zainteresowaniem wśród młodych ludzi. Wielką radość i satysfakcję sprawiała mu formacja liturgicznej służby ołtarza poprzez tzw. zbiórki ministranckie (latem organizowano je w ogrodzie parafialnym). W konsekwencji, na różne sposoby próbowano go zastraszać. Jego kazania były ostentacyjnie notowane, wzywano go na przesłuchania. Kilkakrotnie został nawet pobity przez faszystowskich bojówkarzy.

Broniąc transcendentnego charakteru osoby ludzkiej, w kazaniach otwarcie występował przeciw nazistom. Rozwijał katolickie organizacje młodzieżowe, które miały być zaporą przeciwko szerzeniu się ideologii narodowosocjalistycznej. Wokół wartości chrześcijańskich gromadził nie tylko młodzież z Czermnej, ale i z pozostałych pięciu filialnych wiosek.

Rok 1939 byłznaczony stratą najbliższej mu osoby. W dniu 16 lutego, w wigilię swych urodzin, na skutek nazistowskiego prześladowania w nurtach Nysy Kłodzkiej zginęła matka ks. Hirschfeldera, przeżyła zaledwie 54 lata. Pochował ją osobiście, bowiem z powodu szantażów i nacisków nikt inny nie chciał tego uczynić. Następnego dnia zmarła jego babcia, Agnes. Przed I wojną światową stracił wuja, Franza (IV 1908 r.), a następnie kolejnego wuja, Alfreda (V 1910 r.) oraz babcie Johannę (VIII 1911 r.). Po dniu 17 lutego 1939 r. z najbliższej rodziny pozostał mu jedynie wuj Clemens, mieszkający w Kudowie-Zakrzcu.

W okresie od lutego 1939 do 1941 r. — przez niespełna 3 lata — posługiwał (na mocy decyzji ks. Franza Monse — od 1937 r. wikariusza generalnego Hrabstwa Kłodzkiego) jako wikariusz parafii św. Michała w Bystrzycy Kłodzkiej, u boku ks. Piusa Junga — proboszcza (1910–1940) i dziekana (miało mu to zapewnić większe bezpieczeństwo wobec nasilających się szykan ze strony faszystów). W październiku 1939 r. starszym wikariuszem tej parafii został mianowany ks. Adolf Langer (po śmierci proboszcza, w styczniu 1940 r., został on jego następcą i pozostał na tym urzędzie aż do 1946 r.). Obaj wikariusze od pierwszego spotkania bardzo się zaprzyjaźnili.

Ks. Gerhard charakteryzował się silną osobowością i w swoim działaniu nadal pozostawał konsekwentny, niezłomny i nieustraszony. W sytuacji usunięcia nauki religii ze szkół i gimnazjów na przełomie 1939 i 1940 r., dla dzieci szkolnych prowadził tego typu zajęcia w kościele, a na tzw. „godziny wiary” zapraszał młodzież do rodzinnych domów (niekiedy należących do rodziny kolpingowskiej).

W lipcu 1939 r. został mianowany przez wikariusza generalnego, ks. Monse, duszpasterzem młodzieży dekanatu kłodzkiego. Z tego względu z jednej strony kierował spotkaniami odpowiedzialnych za formację młodzieży w poszczególnych strefach, a z drugiej organizował pielgrzymki do Wambierzyc i na Marię Śnieżną, w których uczestniczyło po kilka tysięcy młodych ludzi z całej ziemi kłodzkiej. W dniu 8 czerwca 1941 r., a więc w niespełna dwa miesiące przed uwięzieniem, odbyła się ostatnia wielka pielgrzymka do Wambierzyc, w której pomimo odbywających się równocześnie młodzieżowych ćwiczeń militarnych, udział wzięło aż 2300 dziewcząt i chłopców. Ks. Gerhard celebrował tu uroczystą Eucharystię i wygłosił kazanie.

Ks. Hirschfelder konsekwentnie formował powierzoną jego pieczy młodzież w duchu chrześcijańskim. Przywódcy partii nazistowskiej zarzucali mu, że odciąga młodzież od organizacji partyjnych: *Hitler-Jugend* i *Bund Deutscher Mädel*. Nadal ostrzegano go, grożono mu, a nawet zamieniano groźby w czyn. Zastosowano wobec niego taktykę podsłuchiwania kazań i przekazywania ich treści odpowiednim władzom. Z powodu swoich antynazistowskich poglądów i postaw był ustawicznie śledzony, podsłuchiwany, wielokrotnie przesłuchiwany przez Gestapo oraz oskarżany jako wróg narodu i jej wodza. Co więcej, na polecenie nazistowskich władz bojówkarze *Hitler-Jugend* dokonali kilku aktów profanacji małej architektury sakralnej, które do głębi duszy poruszyły katolicką społeczność Bystrzycy Kłodzkiej (m.in. strzelano do pasyjki drewnianego krzyża przy drodze do wsi Wyszki oraz sprofanowano, poprzez zniszczenie głów czterech świętych, należących do kompozycji rzeźbiarskiej murowaną kapliczką przydrożną z XVIII w.). W kazaniu wygłoszonym w niedzielę, bezpośrednio po tych gorszących wydarzeniach, ks. Gerhard Hirschfelder, czyniąc aluzję do narodowosocjalistycznego reżimu bronił symboli religijnych, służących pielęgnowaniu transcendentnego wymiaru osoby ludzkiej i w konsekwencji powiedział: „Kto z serc młodzieży wyrывa wiarę w Chrystusa — jest przestępcą”. Powyższe słowa stały się bezpośrednią przyczyną do zaarrestowania go w Bystrzycy Kłodzkiej (w domu członków rodziny kolpingowskiej) w dniu 1 sierpnia 1941 r., w trakcie prowadzenia dla młodzieży tzw. „godziny wiary”.

4. Areszt, więzienia, obóz koncentracyjny

Przez ponad cztery miesiące, bez żadnego wyroku sądowego, pozostawał w kłodzkim więzieniu (1 VIII – 15 XII 1941 r.). Pragnąc tylko jednego — tego czego oczekuje od niego Chrystus — na własny użytek napisał tutaj rozważania drogi krzy-

zowej. O niegasnącym duchu pasterskiej miłości ks. Gerharda świadczy m.in. fakt, że to tutaj spisywał komentarze do wybranych słów św. Pawła, Apostoła Narodów, które podkreślały gotowość oddania swego życia: *Nichts dürfen wir scheuen, selbst das eigene Opfer des Lebens nicht*. W kłodzkim więzieniu napisał także m.in.: „Ja też jestem przez Ciebie wybrany, aby cierpieć. Panie, dziękuję Ci za to”, oraz: „świat nie jest w stanie dostrzec nasze prawdziwe bogactwa duchowe... i tak chrześcijanin, a zwłaszcza kapłan, który jest zawsze człowiekiem radosnym, ponieważ Chrystusa dla którego żyjemy, nie można zabić ani unicestwić”.

W dniu 15 grudnia 1941 r., nadal mimo braku decyzji sądowej, został wywieziony — najpierw do więzienia w Wiedniu (tu przeżył m.in. wigilię Bożego Narodzenia), a następnie od 27 grudnia 1941 r. na okres niespełna ośmiu miesięcy został osadzony w obozie koncentracyjnym w KL Dachau (uwieziono tu 2796 księży, w tym aż 1780 z Polski). Na liście rzymskokatolickich księży figuruje on pod numerem 841, a jako więzień KL Dachau po numerem 28972. Odtąd niezłomna wiara w Bożą Miłość (Opatrzność Bożą) i sens osobistej ofiary złączonej ze zbawczą męką Chrystusa były dominantą jego przemyśleń i listów. Pierwsze trzy miesiące spędził w bloku nr 30, o zaostrożnym reżimie, przeznaczonym głównie dla polskich księży. Ostatnie niepełne pięć miesięcy, od 24 marca 1942 r., na skutek pogorszenia się stanu zdrowia przeżył już w bloku nr 26 — dla księży niemieckich (z kaplicą i oficjalnie sprawowaną liturgią).

Ks. Hirschfelder był wysokiego wzrostu i szczupłej budowy ciała. Nieludzkie i wyjątkowo twarde realia obozowego życia w KL Dachau ciężko nadwyrężyły jego zdrowie. Pewnego dnia znalazł się u kresu sił i w kilka dni później zmarł. Swoje krótkie ziemskie życie zakończył w obozowym lazarecie, gdzie zmarł z powodu zapalenia płuc, efektu skrajnego wyczerpania i niedożywienia. Odszedł w młodym wieku mając niespełna 36 lat, w tym 10 lat kapłaństwa. O fakcie zgonu władze obozowe powiadomiły wuja Clemensa. Przesłane mu po kremacji prochy ciała zostały pogrzebane na cmentarzu przy kościele parafialnym w Kudowie-Zdroju – Czeremnej. Jako duszpasterz młodzieży był i jest nie tylko dla młodej generacji nieskazitelnym wzorem wiernej i odważnej przyjaźni z Chrystusem. Jako dojrzały młody chrześcijanin oraz odważny świadek i obrońca chrześcijańskiej godności do dzisiaj jest on czczony przez Niemców, Polaków i Czechów.

5. Proces beatyfikacyjny i kult liturgiczny

Proces beatyfikacyjny ks. Gerharda Hirschfeldera został podjęty 8 września 1998 r. w diecezji Münster. W dniu 19 września 1998 r. Mszą św. celebrowaną w katedrze w Münster przez biskupa Drezna Joachima Reinelta proces beatyfikacyjny został uroczystie i oficjalnie otwarty. Po dziesięciu latach — 19 września 2010 r. — Benedykt XVI, w osobie ks. kard. Joachima Meisnera, w uroczysty sposób ogłosił

ks. Gerharda HirsCHFeldera kolejnym beatyfikowanym Kościoła katolickiego. W dniu 10 października tego samego roku w Parku zdrojowym w Kudowie-Zdroju pod przewodnictwem biskupa diecezji świdnickiego, Ignacego Deca, z udziałem ok. tysiąca wiernych z Polski, Niemiec i Czech celebrowano dziękczynną Eucharystię za wyniesienie ks. Gerharda HirsCHFeldera do chwały ołtarzy.

Liturgiczne wspomnienie bł. ks. Gerharda HirsCHFeldera — drugiego męczennika ziemi kłodzkiej, obok, również w Kłodzku urodzonego, jezuita Andreasa Faulhabera (21 V 1713 – 30 XII 1757), męczennika tajemnicy spowiedzi św. — „kłodzkiego Jana Nepomucena” — przypada na dzień 2 sierpnia.

6. Szlak pielgrzymów i turystyki kulturowej

Istnieje już zaplanowany i opisany szlak turystyczny bł. ks. G. HirsCHFeldera, którym można wędrować, choć formalnie nie został jeszcze wytyczony. Jego kolejne stacje tworzą miejscowości oraz obiekty związane z jego życiem i posługą kapłańską. Oznakowanie szlaku będzie stanowić: czarny krzyż, a nad nim inicjał imienia: „H”.

ZAŁĄCZNIKI

1. Bibliografia w układzie chronologicznym

1967

A. LANGER (red.), *Gerhard Hirschfelder*, w: J. GOTTSCHALK, *Schlesische Priesterbilder*, t. V, Aalen 1967, s. 226–229.

1969

A. LANGER, *Kaplan Gerhard Hirschfelder*, w: L. CHRISTOPH (red.), *Sie gehören zu uns. Von Glatzer Heimatpriestern*, Reinbek 1969, s. 56–57.

1989

B. FRANKE, J. HOFFMANN, H. MELCHERS, *Kaplan Gerhard Hirschfelder, ein Märtyrer aus der Grafschaft Glatz*, F. Jung (red.), Münster 1989.

H. GÜNTER, *Pater Hirschfelder's letzter Gang durch seine Heimatstadt Glatz* (maszynopis).

1993

D. UDOD, *Męczennik z Ziemi Kłodzkiej*, „Ziemia Kłodzka” (1993), nr 34–35.

1998

D. UDOD, *Kaplan Gerhard Hirschfelder. Ein Märtyrer aus Grafschaft Glatz*, „Ziemia Kłodzka” (1998), nr 94, s. 13–14.

Gerhard Hirschfelder, w: U. VON HEHL, CH. KÖSTERS (opr.), *Priester unter Hitlers Terror*, t. II, Paderborn i in. 1998⁴, k. 1696.

1999

M. HIRSCHFELD, „*Wer der Jugend den Glauben aus dem Herzen reißt, ist ein Verbrecher*”. *Der Glatzer Priester Gerhard Hirschfelder (1907–1942) im Konflikt mit dem NS-Regime*, ASKG 57 (1999), s. 195–209.

M. HIRSCHFELD, *Ein schlesischer Märtyrer im Dritten Reich. Kaplan Gerhard Hirschfelder (1907 bis 1942) aus der Grafschaft Glatz soll seliggesprochen werden*, „Schlesien heute” 1 (1999), s. 26–27.

H. MOLL, *Die katholischen deutschen Märtyrer des 20. Jahrhunderts. Ein Verzeichnis*, Paderborn i in. 1999, s. 16–17.

J. NITSCHKE, *Kaplan Gerhard Hirschfelder*, w: H. MOLL (red.), *Zeugen für Christus. Das deutsche Martyrologium des 20. Jahrhunderts*, t. II, Paderborn i in. 1999; *tamże* 2000², s. 701–703.

F. JUNG (red.), *Aus Nachlass des Dieners Gottes Gerhard Hirschfelder*, Münster 1999.

2000

I. ROGOWSKA, *Droga Krzyżowa księdza Gerharda Hirschfeldera*, „Ziemia Kłodzka” (2000), nr 115.

D. UDOD, *Kapłana droga krzyżowa*, „Ziemia Kłodzka” (2000), nr 121, s. 33–34.

2002

Monasterien. Beatificationis seu Declarationis Martyrii Servi Dei Gerardi Hirschfelder. Sacerdotis Diocesanii in odium Fidei, uti fertur, Interfecti (1907–1942). Positio Super Martyrio, Tipografia Guerra s.r.l. Roma 2002 (Congregatio De Causis Sanctorum, P.N. 2265).

R. BRUDNOWSKI, *60 rocznica męczeńskiej śmierci ks. Gerharda Hirschfeldera — ważny etap w drodze do beatyfikacji*, „Ziemia Kłodzka” (2002), nr 143–144.

M. HIRSCHFELD, *Wer der Jugend den Glauben aus dem Herzen reißt, ist ein Verbrecher*, Stuttgart 2002.

M. HIRSCHFELD, *Gerhard Hirschfelder*, w: *Biographisch-Bibliographisches Kirchenlexikon*, t. XX, Nordhausen 2002, k. 765–768 (pierwszy tak obszerny zestaw literatury w języku niemieckim).

K. ODZIMEK, *Ks. Gerhard Hirschfelder — niemiecki Popiełuszko*, „Gość Niedzielny” (2002), nr 28.

D. UDOD, *W 60 rocznicę śmierci ks. Gerharda Hirschfeldera*, „Gazeta Gmin” (2002), nr 16, s. 20–21.

2003

- A. HERZIG, M. RUCHNIEWICZ, *W kraju Pana Boga. Źródła i materiały do dziejów Ziemi Kłodzkiej od X do XX wieku*, Kłodzko 2003, s. 273–276 [= tekst rozważań drogi krzyżowej].
- F. JUNG (red.), *Die Seligsprechung des Dieners Gottes Gerhard Hirschfelder*, „Jahrbuch der Grafschaft Glatz” (2003).

2005

- W. WIEJA, *Męczennik Ziemi Kłodzkiej ksiądz Gerhard Hirschfelder*, Nowa Ruda – Złoty Stok 2005.

2006

- A. HERZIG, M. RUCHNIEWICZ, *Geschichte des Glatzer Landes*, Hamburg – Wrocław 2006, s. 290, 292.
- J. NITSCHKE, *Kaplan Gerhard Hirschfelder*, w: H. MOLL (red.), *Zeugen für Christus. Das deutsche Martyrologium des 20. Jahrhunderts*, t. II, Paderborn 2006⁴.

2007

- J. NITSCHKE, *Die Spiritualität des Dieners Gottes Gerhard Hirschfelder* (wykład podczas konferencji dla prezbiterów) Telgte 2007 (mps).

2008

- M. HIRSCHFELD, *Hirschfelder, Gerhard*, w: *Ostdeutsche Gedenktage 2007. Persönlichkeiten und historische Ereignisse*, Bonn 2008, s. 55–58.

2009

- Z. S. [Z. SZCZEPANIAK], *Hirschfelder Gerhard (1907–1942)*, w: *Popularna Encyklopedia Ziemi Kłodzkiej*, t. I, Kłodzko 2009, s. 258–259.

2010

- M. LINNENBORN, *Glaubensmut säen — Versöhnung ernten. Zur Seligsprechung von Kaplan Gerhard Hirschfelder (1907–1942)*, w: PBI(A) 62.2010, s. 285n.
- T. FITYCH, *Boże Młyny. KL Dachau — proces dojrzewania ks. Gerharda Hirschfeldera do świętości*, „Ziemia Kłodzka” (2010), nr 192, s. 24–29, oraz *Gottes Mühlen. KZ Dachau — Reifeprozess des Priesters Gerhard Hirschfelder zur Heiligkeit*, „Ziemia Kłodzka” (2010), nr 194, s. 18–22.
- Błogosławiony Gerhard Hirschfelder*, „Ziemia Kłodzka” (2010), wrzesień, wydanie specjalne.

- Z. SZCZEPANIAK, *Dzieciństwo i młodość G. Hirschfeldera*, w: *Seliger – Błogostawiony Gerhard Hirschfelder*, „Ziemia Kłodzka” [(2010) wrzesień, wydanie specjalne, s. 9; TENŻE, *Kindheit und Jugend von G. Hirschfelder*, tamże, s. 8.
- W. WIEJA, *Kapłaństwo ks. Gerharda Hirschfeldera*, w: *Seliger – Błogostawiony Gerhard Hirschfelder*, „Ziemia Kłodzka” (2010) wrzesień, wydanie specjalne, s. 12–13; TENŻE, *Priesterwürde von Gerhard Hirschfelder*, tamże, s. 10–11.
- T. FITYCH, *Lebenslauf des selig gesprochenen Kaplans Gerhard Hirschfelder – Kalendarium życia bł. ks. Gerharda Hirschfeldera*, w: *Seliger – Błogostawiony Gerhard Hirschfelder*, „Ziemia Kłodzka” (2010), wrzesień, wydanie specjalne, s. 5–7.
- T. FITYCH, *Duchowy przewodnik i orędownik Ziemi Kłodzkiej. Symbol wolności i odwagi*, „Ziemia Kłodzka” (2010), nr 194, s. 17–18; TENŻE, *Geistiger Führer und Befürworter des Glatze Landes*, „Ziemia Kłodzka” (2010), wrzesień, wydanie specjalne, s. 27–28.
- T. FITYCH, *Drugi męczennik ziemi kłodzkiej — kalendarium ponad 35 lat życia ks. Gerharda Hirschfeldera (1907–1942)*, „Świdnickie Wiadomości Kościelne” 7 (2010), nr 2 (26), s. 262–269.
- T. FITYCH, *Zwierciadło i niebo duszy ks. Gerharda Hirschfeldera (1907–1942), drugiego męczennika Ziemi Kłodzkiej*, „Świdnickie Wiadomości Kościelne” 7 (2010), nr 2 (26), s. 255–262; TENŻE, „*Zwierciadło i niebo duszy*” bł. ks. Gerharda Hirschfeldera, „Ziemia Kłodzka” (2010), wrzesień, wydanie specjalne, s. 24–26, oraz „*Der Spiegel und Seelenhimmel*” selig gesprochenen Priesters Gerhard Hirschfelder, tamże, s. 21–23.
- Świadectwa*, „Ziemia Kłodzka” (2010), wrzesień, wydanie specjalne, s. 31–34.
- F. JUNG, *Seligspredigung – Beatyfikacja*, „Ziemia Kłodzka” (2010), wrzesień, wydanie specjalne, s. 54–55.
- G. GRÖGER, *Gerhard Hirschfelder: Seliger der Graftschaft Glatz*, „Ziemia Kłodzka” (2010), wrzesień, wydanie specjalne, s. 62–64; TENŻE, *Gerhard Hirschfelder: Błogostawiony z Hrabstwa Kłodzkiego*, tamże, s. 64–66.
- H. GOEKE, *Gerhard Hirschfelder — Priester und Märtyrer (Ein Lebensbild mit Glaubensimpulsen für heutige Christen)*, [Münster 2010].
- W. WIEJA, *Męczeństwo ks. Gerharda Hirschfeldera*, w: *Seliger – Błogostawiony Gerhard Hirschfelder*, „Ziemia Kłodzka” (2010), wrzesień, wydanie specjalne, s. 17–19.

- Niemecki „Popiełuszko” — wywiad z ks. Romualdem Brudnowskim, „Niedziela” (2010), nr 38, s. III, VII.
- M. URBANIAK, Ks. Gerhard Hirschfelder. Pierwszy błogostawiony diecezji świdnickiej, „Niedziela” (2010), nr 38, s. IV–V.
- Z. SZCZEPANIAK, *Duszpasterz młodzieży ks. Gerhard Hirschfelder 1907–1942*, Kłodzko 2010.
- J. KOŚCIUKIEWICZ, A.K. DUDEK, *Płynął pod prąd — błogostawiony ksiądz Gerhard Hirschfelder (17 lutego 1907 Kłodzko, 1 sierpnia 1942 Dachau)*, [Nowa Ruda 2010].
- M. LINNENBORN, *Märtyrer, Fürsprecher und Brückenbauer (Kaplan Gerhard Hirschfelder wird am Sonntag in Münster seliggesprochen)*, „Die Tagespost” (2010), z 18 września.
- Maszynopisy referatów wygłoszonych w ramach polsko-niemieckiego sympozjum n.t. *Błogostawiony Ks. Gerhard Hirschfelder* odbytego w Teatrze Zdrojowym Kudowy-Zdroju w dniu 8 października 2010 r.
- Ein von Christus tief ergriffener junger Christ und Priester (Seligsprechung von Kaplan Gerhard Hirschfelder im St.-Paulus-Dom in Münster)* [homilia ks. kard. J. Meisnera], OsRomD (2010), nr 39, s. 11.
- [REDAKCJA], *Dziękczynienie za beatyfikację ks. Gerharda Hirschfeldera*, „Ziemia Kłodzka” (2010), październik (nr 197), s. 16–17.
- Wdzięczność za świętość i za beatyfikację ks. Gerharda Hirschfeldera* (Homilia wygłoszona w czasie Mszy św. dziękczynnej za beatyfikację ks. Gerharda Hirschfeldera przez J. E. Ks. Bp. Ignacego Deca w Kudowie-Zdroju 10 października 2010 r.), „Ziemia Kłodzka” (2010), październik (nr 197), s. 18–19.
- J. MEISNER, *Homilia z okazji beatyfikacji księdza Gerharda Hirschfeldera w kościele katedralnym w Münster 19 września 2010 roku*, „Ziemia Kłodzka” (2010), październik (nr 197), s. 21–22 [wersja niemiecka, *tamże*, s. 23–24]; TENŻE, *Kazanie z okazji beatyfikacji kapłana Gerharda Hirschfeldera w katedrze w Munster*, „Poślaniec” (październik 2010), nr 3 (68), s. 15–19.
- I. DEC, *Obrońca wiary i Bożego Prawa — List Biskupa Świdnickiego przed beatyfikacją Sługi Bożego ks. Gerharda Hirschfeldera*, „Poślaniec” (Biuletyn Parafialny) (październik 2010), nr 3 (68), s. 4–5.
- T. FITYCH, *Drugi męczennik Ziemi Kłodzkiej — kalendarium ponad 35 lat życia ks. Gerharda Hirschfeldera (1907–1942)*, „Poślaniec” (Biuletyn Parafialny) (październik 2010), nr 3 (68), s. 6–10.
- T. FITYCH, *Zamiast podsumowania obrad sympozjalnych*, „Ziemia Kłodzka” (2010), nr 11 (198), s. 10–11.

Seligsprechungsfeier von Gerhard Hirschfelder, „Rundbrief des Grossdechanten” (2010), z. 3, s. 6–14.

Hirschfelder war Kolpingpräses, „Rundbrief des Grossdechanten” (2010), z. 3, s. 39.

T. FITYCH, *Hirschfelder Gerhard, Franziskus i Johannes (ur. 17 lutego 1907, Kłodzko zm. 1 sierpnia 1942, KL Dachau (Bawaria)*, w: *Internetowy Słownik Biograficzny Ziemi Jeleniogórskiej* [wersja elektroniczna, JCIER „Książnica Karkonoska” Jelenia Góra <http://jbc.jelenia-gora.pl/dlibra/docmetadata?id=3686>).

2011

T. FITYCH, *Wybitni przedstawiciele duchowieństwa Ziemi Kłodzkiej (błogosławiony ks. Gerhard Hirschfelder *17.02.1907 Kłodzko + 01.08.1942 KL Dachau)*, artykuł przygotowany do publikacji.

T. FITYCH, *Maryjny charakter kapłaństwa błogosławionego księdza Gerharda Hirschfeldera (*17 II 1907 Kłodzko + 01 VIII 1942 KL Dachau)*, „Perspectiva” (2011), nr 2, s. 49–77.

T. FITYCH, *Kluczowe środowisko życia ks. Gerharda Hirschfeldera. Quickborn*, „Wrocławski Przegląd Teologiczny” 19 (2011), nr 1, s. 169–188.

T. FITYCH, *Ksiądz Gerhard Hirschfelder — Męczennik Ziemi Kłodzkiej za prawdę, wiarę i godność młodzieży*, w: J. SWASTEK, M. PIELA (red.), *Servus Sanctae Hedvigis Fidei. Księga dedykowana ks. A. Kielbasie SDS*, Wrocław 2011, s. 133–146.

T. FITYCH, [recenzja]: *H. GOEKE, Gerhard Hirschfelder — Priester und Märtyrer (Ein Lebensbild mit Glaubensimpulsen für heutige Christen)*, [Münster 2010], „Wrocławski Przegląd Teologiczny” 19 (2011), nr 1, s. 235–238.

T. FITYCH, *Pochylając się nad monografią ks. Gerharda Hirschfeldera autorstwa ks. prof. Hugo Goeke*, „Ziemia Kłodzka” (2011), nr II–III (200–201), s. 12–13.

T. FITYCH, *In Vereingung vor der Monografie über den Priester Gerhard Hirschfelder vorgelegt von Prof. Dr. Hugo Goeke*, „Ziemia Kłodzka” (2011), nr II–III (200–201), s. 14–15.

T. FITYCH, *In Verneigung vor der Monografie über den Priester Gerhard Hirschfelder, vorgelegt von Prof. Dr. Hugo Goeke*, „Heimat und Glaube” (2011), nr 9–10, s. 12.

T. BAZAŁA, *I rocznica beatyfikacji błogosławionego ks. Gerharda Hirschfeldera*, „Ziemia Kłodzka” (2011), nr 208, s. 30.

H. GOEKE, *Implikacje społeczne błogosławionego księdza Gerharda Hirschfeldera*, „Ziemia Kłodzka” (2011), nr 207, s. 27–31.

H. GOEKE, *Gesellschaftliche Implikationen des Lebens und der Tätigkeit des seligen Kaplans Gerhard Hirschfelder*, „Ziemia Kłodzka” (2011), nr 208, s. 31–35.

2012

T. FITYCH, *Marianischer Charakter des Priesteramtes des Seligen Gerhard Hirschfelder (*17.02.1907 Glatz + 01.08.1942 KZ Dachau)*, artykuł przygotowany do publikacji w książce wydawanej przez Instytut Naukowy w Dreźnie i Wydział Filologii Niemieckiej Uniwersytetu Wrocławskiego.

T. FITYCH, *Wysoka miara życia — odwaga świętości charyzmatycznego duszpasterza Ziemi Kłodzkiej (Bł. Ks. Gerhard, Franziskus i Johannes Hirschfelder * 17 II 1907, Kłodzko + 1 VIII 1942, KL Dachau)*, artykuł złożony do druku.

M. HIRSCHFELD, *Gerhard Hirschfelder im Konflikt mit dem NS-Regime. Lebensstationen, Leidensstationen und Verehrungsstationen eines neuen Seligen*, w: M. HIRSCHFELD, H.A. MEISSNER (red.), *Die Grafschaft Glatz zwischen 1918–1946: Beiträge über eine schlesische Kulturlandschaft (Festschrift für Franz Jung zum 75. Geburtstag)*, Münster 2012, s. 399–410.

2. Biogramy i opracowania dostępne na witrynach internetowych

A. WYŁOMAŃSKI (opr.) (na podstawie książki Waldemara Wieji *Męczennik Ziemi Kłodzkiej ksiądz Gerhard Hirschfelder*) *Męczennik Ziemi Kłodzkiej ksiądz Gerhard Hirschfelder (1907–1942)*, w: TOWARZYSTWO PRZYJACIÓŁ KŁODZKA, *Dawne Kłodzko [on-line]*. [Dostęp 15 grudnia 2010]. Dostępny w http://www.dawneklodzko.info/index.php?kat=dawne_klodzko&side=znani_i_nieznani&nr=4.

M. HIRSCHFELD, *Hirschfelder, Gerhard*, w: *Biographisch-Bibliographisches Kirchenlexikon [on-line]*. Dostępny w http://www.bautz.de/bbkl/h/hirschfelder_g.shtml.

Gerhard Hirschfelder, w: *Wikipedia : Die freie Enzyklopädie*. Dostępny w http://de.wikipedia.org/wiki/Gerhard_Hirschfelder.

Diakon Johannes Nitsche Nottuln, Kaplan Gerhard Hirschfeld, w: *Glatzer Visitation*. Dostępny w http://www.glatzer-visitation.de/kaplan_gerhard_hirschfelder.htm.

T. FITYCH, *Drugi męczennik ziemi kłodzkiej kalendarium ponad 35 lat życia Ks. Gerharda Hirschfeldera (1907–1942)*, w: *Parafia Bożego Ciała w Miedzylesiu*. Dostępny w <http://www.parafiamiedzylesie.com.pl/>

index.php?option=com_content&view=article&id=172:gerard&catid=12:ciekawostki&Itemid=73.

„Wirklich ein Zeuge des Evangeliums” Seligsprechung Kaplan Gerhard Hirschfelder in Münster, w: *domradio.de*. Dostępny w <http://www.domradio.de/gottesdienste/64776/%ABwirklich-ein-zeuge-des-evangeliums%BB.html> (19.9.2010).

Kaplan Gerhard Hirschfelder. Dostępny w <http://www.kaplanhirschfelder.de/>. *Predigt von Kardinal Meisner anlässlich der Seligsprechung Hirschfelders: „Deine Heiligen sind wie Wasser, die aufwärts fließen”* <http://kirchensite.de/aktuelles/dokumentiert2010/predigt-von-kardinal-meisner-anlaesslich-der-seligsprechung-hirschfelders/>.

T. FITYCH, *Hirschfelder Gerhard, Franziskus i Johannes (ur. 17 lutego 1907, Kłodzko zm. 1 sierpnia 1942, KL Dachau (Bawaria), w: Internetowy Słownik Biograficzny Ziemi Jeleniogórskiej [wersja elektroniczna, JClIER „Książnica Karkonoska” Jelenia Góra, <http://jbc.jelenia-gora.pl/dlibra/docmetadata?id=3686>).*

3. Literatura pomocnicza

J. KENTENICH, *Allgemeine Prinzipienlehre der Apostolischen Bewegung von Schönstatt. Einführungstagung für Priester*, 1928.

F. KASTNER, *Marianische Christusgestaltung der Welt. Ferdinand Schöningh*, Paderborn 1936, 1941.

F. KASTNER, *Unter dem Schutze Mariens. Untersuchungen und Dokumente aus der Frühzeit Schönstatts 1912–1914*, Paderborn 1939 (wyd. skrócone: 1952).

A. URBAŃSKI, *Duchowni w Dachau*, Kraków 1945.

E. KOGON, *Der SS-Staat. Das System der deutschen Konzentrationslager*, München 1946.

S. BISKUPSKI, *Księża polscy w niemieckich obozach koncentracyjnych*, Londyn 1946.

J. DOMAGAŁA, *Ci którzy przeszli przez Dachau — duchowni w Dachau*, Warszawa 1957.

W. MOGGE, *Quickborn*, w: LThK 8, Freiburg 1963, k. 937.

T. MUSIOŁ, *Dachau 1933–1945*, Katowice 1968; Opole – Katowice 1971².

W. JACEWICZ, W. WOŚ, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945*, z. 1, Warszawa 1977.

- F.H. REUSCH, *Kolping, Adolf*, w: *Allgemeine Deutsche Biographie*, t. XVI, Leipzig 1882, s. 492n.
- H. GÖBELS, *Kolping, Adolf*, w: *Neue Deutsche Biographie*, t. XII, Berlin 1980, s. 475–477.
- Z. ZIELIŃSKI, *Religia w narodowosocjalistycznej koncepcji społeczeństwa*, Warszawa 1983.
- K. DOLA, *Duszpasterstwo w (archi)diecezji wrocławskiej i jej ustrój za rządów arcybiskupa ks. kard. Adolfa Bertrama (1914–1945)*, RTSO 15 (1995), s. 143–206.
- G. FUCHS (red.), *Glaube als Widerstandskraft. Edith Stein, Alfred Delp, Dietrich Bonhoeffer*, Frankfurt am M. 1986.
- Z. ZIELIŃSKI (red.), *Życie religijne w Polsce pod okupacją hitlerowską 1939–1945*, Katowice 1982–1983.
- J. ŚMIGIEL, *Martyrologium narodu, Kościoła*, Roma 1997.
- M. WORBS, *Quicorn und Heimatgarten als ein Kulturell-Religöses Ereignis in Oberschlesien (1909–1939)* (ZDziejów Kultury Chrześcijańskiej na Śląsku 16), Opole 1999.
- S. ZÁMEČNÍK, *Das war Dachau*, Luxemburg 2002.
- J. MY SZOR, *Leksykon duchowieństwa represjonowanego w PRL w latach 1945–1989*, t. I, Warszawa 2002.
- A. HERZIG, M. RUCHNIEWICZ, *W kraju Pana Boga. Źródła i materiały do dziejów Ziemi Kłodzkiej od X do XX wieku*, Kłodzko 2003.
- A. HERZIG, M. RUCHNIEWICZ, *Dzieje Ziemi Kłodzkiej*, Hamburg – Wrocław 2006.
- J. MISIUREK, *Romano Guardini*, EK 6, Lublin 1993, k. 369–372.
- A. BERTRAM, *Hirtenbriefe und Hirtenworte*, W. Marschall (opr.), Köln – Weimar – Wien 2000.
- K. DOLA, *Kościół katolicki wobec narodowego socjalizmu na Śląsku (archidiecezja wrocławska)*, „Rocznik Łubowicki” 2 (2004).
- M. WORBS, *Człowiek w misterium liturgii (Antropologiczny wymiar liturgii w ujęciu Romana Guardiniego)* (Opolska Biblioteka Teologiczna 97), Opole 2007.
- B. KETTERN, *Adolph Kolping*, w: *Biographisch-Bibliographisches Kirchenlexikon*, t. IV, Herzberg 1992, k. 357–361.
- CH. FELDMANN, *Adolph Kolping. Ein Leben der Solidarität*, Freiburg 2008.
- T. BŁASZCZYK, *Kościół katolicki na Śląsku w czasach nazizmu*, „Ziemia Kłodzka” (2010), październik (nr 197), s. 25–26.
- B. KONOPKA, *Księża w Dachau*, „Ziemia Kłodzka” (2010), październik (nr 197), s. 28–29 [wersja niemiecka, tamże, s. 31–33].

**Der Priester Gerhard Hirschfelder (1907–1942) —
Unbeugsamer Jugendseelsorger und Seliger des Glatzer Landes**

Zusammenfassung

Der Priester Gerhard Hirschfelder, der 1942 im KZ Dachau starb, wurde im Jahre 2010 von Papst Benedikt XVI. selig gesprochen. Während seines fast zehnjährigen Dienstes als Seelsorger war er die ersten sieben Jahre Vikar in der Pfarrei St. Bartholomäus in Tscherbeney (1936–1945 Grenzeck, ab 1945 Czerma, jetzt ein Orsteil von Kudowa-Zdrój) tätig und anschließend in Habelschwerdt (seit 1945 Bystrzyca Kłodzka). 1939 wurde er zum Jugendseelsorger des damals zum Erzbistum Prag gehörenden Dekanates Glatz (jetzt Kłodzko) ernannt. Diese Aufgabe füllte er mit großem Engagement, mit Klugheit und Bekennermut sowie mit brüderlichem und pastoralem Eifer aus.

Aus Anlass der Wiederkehr seines 70. Todestages und dem Bemühen, seinen unerschütterlichen Mut kennen zu lernen und zugleich die wissenschaftlichen Bemühungen um sein Leben zu intensivieren, enthält dieser Beitrag auch eine Kurzbiographie sowie Angaben zur verfügbaren Bibliographie und zur Sekundärliteratur.